

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Tomáše Lichovníka, soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudce Jana Svatoně o ústavní stížnosti stěžovatelů: 1) **V. B.**, 2) **N. N.** a 3) **M. M.**, právně zastoupených Mgr. Klárou Kalibovou, Ph.D., advokátkou se sídlem Eliášova 28, Praha 6, a stěžovatelů: 4) **R. G.**, 5) **M. S.** a 6) **M. S.**, právně zastoupených Mgr. Petrou Vytejškovou, advokátkou se sídlem Eliášova 28, Praha 6, proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci ze dne 19. října 2021, č. j. 2 To 53/2021-713, za účasti **Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci** jako účastníka řízení a 1) P. P., právně zastoupené Mgr. Petrem Vavříkem, advokátem se sídlem Bartošova 1660/169, Přerov, a 2) S. P., právně zastoupeného Mgr. Janem Horáčkem, advokátem se sídlem Žerotínovo náměstí 839/13, Přerov, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

- I. **Výrokem rozsudku Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci ze dne 19. října 2021, č. j. 2 To 53/2021-713, kterým byli stěžovatelé V. B., N. N., R. G. a M. S. odkázáni se zbytky svých nároků na náhradu nemajetkové újmy v penězích na řízení ve věcech občanskoprávních a stěžovatelé M. M. a M. S. odkázáni se svými nároky na náhradu nemajetkové újmy v penězích na řízení ve věcech občanskoprávních, byla porušena základní práva stěžovatelů na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí zaručeného čl. 7 odst. 1, na zachování lidské důstojnosti a osobní cti dle čl. 10 odst. 1 a na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. **Rozsudek Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci ze dne 19. října 2021, č. j. 2 To 53/2021-713, se proto v rozsahu tohoto výroku ruší.**

O d ů v o d n ě n í:

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Všichni stěžovatelé vystupovali jako poškození v trestním řízení vedeném Okresním soudem v Přerově pod sp. zn. 2 T 157/2019. Rozsudkem Okresního soudu v Přerově ze dne 21. 12. 2020, č. j. 2 T 157/2019-658, byla vedlejší účastnice 1) uznána vinnou ze spáchání přečinu výtržnictví podle § 358 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, přečinu ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1, odst. 2 písm. b) trestního zákoníku a přečinu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob podle § 355 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku. Vedlejší účastník 2) byl uznán vinným ze spáchání přečinu výtržnictví podle § 358 odst. 1, odst. 2 písm. a) trestního zákoníku, přečinu ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1, odst. 2 písm. b) trestního zákoníku a přečinu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob podle § 355 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku. Těchto trestných činů se vedlejší účastníci dopustili na stěžovatelích zjednodušeně řečeno tím, že je slovně a fyzicky napadli a uráželi hanlivými výrazy poukazujícími na jejich možnou příslušnost k romskému etniku. Tímto jednáním způsobili stěžovatelům zranění, která vyžadovala lékařské ošetření, v některých případech hospitalizaci. Okresní soud uložil vedlejším účastníkům tresty odnětí svobody s podmíněným odkladem na zkušební dobu, nadto jim uložil povinnost nahradit stěžovatelům náhradu nemajetkové újmy, přičemž se zbývajících nároků soud odkázal stěžovatele do řízení ve věcech občanskoprávních. Současně okresní soud uložil vedlejším účastníkům povinnost nahradit škodu poškozeným zdravotním pojišťovnám. Proti rozsudku okresního soudu podali odvolání stěžovatelé i oba vedlejší účastníci.

2. Krajský soud v Ostravě, pobočka v Olomouci nyní napadeným rozsudkem ze dne 19. 10. 2021, č. j. 2 To 53/2021-713, změnil rozsudek soudu prvního stupně ve výroku o náhradě nemajetkové újmy tak, že jsou obžalovaní (vedlejší účastníci) povinni zaplatit společně a nerozdílně bolestné pro stěžovatele 1), 2), 4) a 5), se zbylými nároky soud odkázal stěžovatele do řízení ve věcech občanskoprávních. Krajský soud shledal odvolání obžalovaných důvodná jen částečně, a to v rozsahu, ve kterém směřovala proti výroku o povinnosti nahradit stěžovatelům nemajetkovou újmu částkou 3 000 Kč pro každého stěžovatele. Uvedl, že se v hodnocení provedených důkazů zcela ztotožňuje se závěry soudu prvního stupně, především v hodnocení výpovědí stěžovatelů jako věrohodných. Výpovědi stěžovatelů pak byly podpořeny dalšími svědeckými výpověďmi, jakož i znaleckým posudkem, který se vztahoval k jejich fyzickým zraněním. Ohledně výroků o náhradě škody, jichž se týká i ústavní stížnost stěžovatelů, krajský soud uvedl, že výroky o náhradě škody zdravotním pojišťovnám a o náhradě nemajetkové újmy ve formě bolestného ob stojí jako věcně správné. Dospěl však k závěru, že je nutné změnit výrok o náhradě nemajetkové újmy spočívající v duševních útrapách. Krajský soud připomněl judikaturu Nejvyššího soudu, podle které obecné ustanovení § 2956 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dopadá na duševní útrapy, které nejsou spojeny se zásahem do života a zdraví, kdežto ustanovení § 2958 a § 2959 občanského zákoníku se týkají právě takových případů. Pokud tedy mají duševní útrapy původ v poškození zdraví nebo ve ztrátě života, odčiní se v rámci nároku na náhradu nemajetkové újmy podle § 2958, respektive podle § 2959 občanského zákoníku. Toto rozlišení musí respektovat i trestní soud v adhezním řízení a musí tedy posoudit a v odůvodnění jednoznačně uvést, jaký charakter má nárok uplatněný v adhezním řízení a podle kterého ustanovení občanského zákoníku se bude náhrada nemajetkové újmy

odčiňovat. Podle názoru krajského soudu soud prvního stupně těmto požadavkům nedostal. V odůvodnění svého rozhodnutí sice uvedl, že posuzoval a výsledně částečně přiznal náhradu nemajetkové újmy spočívající v duševních útrapách stěžovatelů podle § 2956 občanského zákoníku, avšak takto v dané věci bez dalšího postupovat nemohl. Stěžovatelé měli totiž, podle názoru krajského soudu, jasně vymezit, v jaké výši požadují zadostiučinění v penězích za duševní útrapy vzniklé v důsledku poškození zdraví a v jaké výši za verbální napadení, tedy za zásah do důstojnosti či jiných osobnostních práv. Krajský soud však zároveň uvádí, že i kdyby soud prvního stupně stěžovatele poučil a tito by své nároky řádně vyjasnili tak, aby o nich mohlo být rozhodnuto, přesto by z dále uvedených důvodů nemohly být tyto nároky v adhezním řízení přiznány. Krajský soud má totiž za to, že soud prvního stupně pochybil, když stěžovatelům přiznal za duševní útrapy „paušální“ částku 3 000 Kč pro každého stěžovatele. Určení výše nároku je totiž otázkou přísně individuálního posouzení. Jakoukoliv paušalizaci, byť soudem prvního stupně dobře míněnou, je třeba podle krajského soudu odmítnout. Pro přesné určení dopadů protiprávního jednání obžalovaných na stěžovatele je třeba provést rozsáhlé dokazování, které přesahuje rámec trestního řízení. Podle krajského soudu je totiž nutno dokazováním zjistit, zda si stěžovatelé nemajetkovou újmu spočívající v duševních útrapách nezpůsobili částečně sami svým jednáním (v tomto případě slovním napadáním dcery obžalovaných). Přestože jejich jednání nemůže mít vliv na rozhodnutí o vině a trestu obžalovaných, ani o náhradě nemajetkové újmy spočívající v poškození zdraví, mohlo by mít vliv na posouzení nároku na náhradu nemajetkové újmy spočívající v zásahu do jiných osobnostních práv (v duševních útrapách). Vedle toho je dle názoru krajského soudu otázkou, zda duševní útrapy za zásah do jiných osobnostních statků než zdraví nemohly být již odčiněny samotným trestním stíháním, respektive pravomocným odsouzením obžalovaných, popřípadě, zda by dostatečnou satisfakcí v této věci nemohla být ještě satisfakce čistě morální, tedy omluva. K tomu by však, jak již bylo uvedeno, bylo třeba provést další dokazování. Krajský soud nepřisvědčil námitce stěžovatelů uplatněné v odvolání, že náhradu újmy je třeba přiznat co nejrychleji a zásadně v rámci adhezního řízení, aby nebyli vystaveni sekundární viktimizaci v řízení občanskoprávním. K tomu uvedl, že o nároku poškozených (stěžovatelů) v rámci adhezního řízení nelze rozhodnout dříve než o vině a trestu a takový nárok nelze přiznat v případě, že jeho důvodnost a okolnosti nezbytné pro určení jeho výše nejsou v řízení prokázány, přičemž jen pro přiznání nároku nelze dále vést trestní řízení. Jinak řečeno, je-li skutkový stav nezbytný pro rozhodnutí o vině a trestu zjištěn v potřebném rozsahu tak, že o něm nejsou důvodné pochybnosti, nelze trestní řízení již dále vést (provádět dokazování) pouze za účelem rozhodnutí o nároku poškozených, ač jde o zvlášť zranitelnou oběť.

3. Ústavní stížností se stěžovatelé podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky domáhají zrušení v záhlaví specifikovaného výroku rozsudku Krajského soudu v Ostravě, a to z důvodu tvrzeného porušení ústavně zaručeného práva na nedotknutelnost osoby a soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, práva na zachování lidské důstojnosti a osobní cti podle čl. 10 odst. 1 Listiny, práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny a práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

II. Argumentace účastníků

4. Stěžovatelé mají za to, že krajský soud porušil jejich ústavně zaručená práva tím, že jim nepřiznal nárok na náhradu nemajetkové újmy a odkázal je s jejich nároky do řízení ve věcech občanskoprávních. Tvrdí, že krajský soud za provedeného dokazování mohl, a tudíž měl

rozhodnout o jejich nárocích alespoň částečně. Stěžovatelé si jsou vědomi, že Ústavní soud zasahuje do rozhodnutí, kterými soudy odkazují poškozené v trestním řízení s jejich nároky na náhradu škody do občanskoprávního řízení, zcela výjimečně. Uvádějí však, že jejich případ takový zásah vyžaduje. Stěžovatelé mají za to, že jejich procesní práva byla poškozována po celou dobu trestního řízení, přičemž tento proces vyvrcholil nepřiznáním náhrady nemajetkové újmy ze strany krajského soudu. Samotné rozhodnutí krajského soudu stěžovatelé považují za nepřezkoumatelné, a to z důvodu jeho vnitřní rozpornosti. Namítají, že krajský soud sice obšírně právně argumentuje ohledně toho, jaké má přiznání nároku na náhradu nemajetkové újmy limity, v jádru jeho argumentace však stojí podle stěžovatelů nepřípustný závěr, že si stěžovatelé přivodili svou újmu (respektive útok ze strany vedlejších účastníků) sami tím, že slovně napadali dceru obžalovaných (vedlejších účastníků).

5. Největší zásah do svých práv spatřují stěžovatelé v té části rozhodnutí krajského soudu, ve které krajský soud „uvěřil“ jejich výpovědi pro účely rozhodnutí o vině, „neuvěřil“ jí však zcela pro účely rozhodnutí o náhradě nemajetkové újmy na přirozených právech. Stěžovatelé proto uvádí, že je nepřípustné, aby jejich výpovědi mohly posloužit (ve spojení s ostatními důkazy) k odsouzení pachatelů trestné činnosti, nebyly však dostatečné důvěryhodné k tomu, aby si stěžovatelé zasloužili kompenzovat náhradu nemajetkové újmy. Mají za to, že provedené dokazování mohlo sloužit i jako podklad pro rozhodnutí o jejich újmě na přirozených právech, neboť z tohoto dokazování bylo možné učinit závěr o tom, jak se stěžovatelé mohli cítit během a po útoku obžalovaných. Stěžovatelé pak zcela odmítají tvrzení krajského soudu o tom, že by jim jako forma kompenzace mohla stačit omluva, neboť v adhezním řízení nelze odčinit nemajetkovou újmu formou omluvy, nýbrž zásadně v penězích. Rovněž zcela odmítají argument krajského soudu, že o náhradě nemajetkové újmy nemohly soudy rozhodnout s ohledem na délku trestního řízení. Namítají, že trestní řízení bylo nepřiměřeně dlouhé. O náhradě nemajetkové újmy měly soudy rozhodnout co nejdříve poté, co k této újmě došlo. Stěžovatelé považují za hrubě nespravedlivé požadovat po poškozených dětech, zvláště zranitelných obětech trestného činu, aby musely znovu vypovídat o svých zážitcích před občanskoprávním soudem. Stěžovatelé mají za to, že ve světle daného případu by po nich bylo zjevně nesprávné požadovat, aby museli znovu stát před útočníky, a to navíc jako „rovnocenná strana“ řízení, kde by museli mimo jiné odhalit své osobní údaje a znovu popisovat vše, co si museli prožít. Jejich opětovné vyslýchání by pak vysoce pravděpodobně znamenalo další nepřípustnou sekundární, v daném případě pak spíše již terciární viktimizaci. Stěžovatelé dále nesouhlasí se závěrem krajského soudu, že výše jejich nároků na náhradu nemajetkové újmy nebyla v řízení před okresním soudem dostatečně specifikována. Naopak uvádí, že bylo postaveno na jisto, které nároky byly stěžovatelům okresním soudem přiznány. Stěžovatelé zdůrazňují, že jejich nároky byly v jejich podáních, písemné i ústní argumentaci autenticky individualizované. Stěžovatelé navrhují, aby Ústavní soud v rámci svého rozhodnutí učinil taktéž určitý akademický výrok v tom smyslu, za jakých podmínek je možné, a naopak kdy nikoliv, nerozhodovat o nárocích poškozených v adhezním řízení a s jejich nároky je zcela odkazovat do občanskoprávních řízení.

6. Stěžovatelé dále namítají, že krajský soud rozhodoval mimo své procesní oprávnění, a to minimálně ve vztahu k vedlejšímu účastníkovi 2), neboť výrok o náhradě škody nebyl vedlejším účastníkem napaden v rámci odvolání. Pokud tedy krajský soud ponechal výrok o vině beze změny (na němž je výrok o náhradě škody závislý), změnou výroku o náhradě škody překročil svá oprávnění. Stěžovatelé v tomto postupu krajského soudu spatřují nerovné zacházení, a tím porušení práva na spravedlivý proces.

7. Závěrem svého návrhu stěžovatelé předkládají vlastní test proporcionality, v rámci něhož váží svá práva na nedotknutelnost osoby a soukromí, zachování lidské důstojnosti a osobní cti a na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života na straně jedné, a práva vedlejších účastníků na spravedlivý proces, v užším smyslu práva na přiměřenou délku trestního řízení na straně druhé.

8. Krajský soud v Ostravě, pobočka v Olomouci, ve svém vyjádření k ústavní stížnosti plně odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku.

9. Vedlejší účastnice 1) navrhla stížnost odmítnout. Ve svém vyjádření uvedla, že nesouhlasí se skutkovým dějem tak, jak ho popisují stěžovatelé. Tvrdí, shodně jako v řízení před obecnými soudy, že k incidentu mezi ní, vedlejším účastníkem 2) a stěžovateli došlo na základě opakovaného slovního a fyzického napadání její dcery ze strany stěžovatelů. V postupu orgánů činných v trestním řízení pak vedlejší účastnice nespatřuje porušení ústavně zaručených práv stěžovatelů. Naopak má za to, že orgány činné v trestním řízení postupovaly nepřiměřeně, avšak ve prospěch stěžovatelů.

10. Vedlejší účastník 2) navrhl stížnost zamítnout. Ve svém vyjádření uvedl, že podle jeho názoru soudy obou stupňů postupovaly zcela v souladu s trestními procesními předpisy. Obsahem ústavní stížnosti je podle něj pouze polemika s výrokem o náhradě škody obou soudů. Stěžovatelé tak pouze účelově argumentují porušením ústavněprávních principů, aby dosáhli dalšího přezkumu výroků o náhradě škody.

11. Ústavní soud zaslal stěžovatelům všechna vyjádření k replice. Stěžovatelé se v replice ohradili vůči tvrzení vedlejšího účastníka 2) o tom, že je jejich stížnost účelová. Uvedli, že jejich cílem není dosáhnout změny výroku o náhradě škody ze strany Ústavního soudu, neboť si jsou vědomi toho, že Ústavní soud není další soudní instancí. Svou ústavní stížností však poukazují na nerovný přístup krajského soudu k nim v porovnání s přístupem k vedlejším účastníkům. Opakují, že do jejich ústavně zaručených práv bylo zasaženo excesivním a svévolným rozhodnutím obecných soudů a že odkázáním do občanskoprávního řízení budou vystaveni nepřijatelné sekundární (či spíš terciární) viktimizaci. K vyjádření krajského soudu stěžovatelé uvedli, že svědčí o skutečnosti, že krajský soud nedokáže nazírat na věc optikou základních práv stěžovatelů. Rozhoduje striktně formalisticky, nikoliv v intencích ústavního práva.

12. Ústavní soud si pro posouzení ústavní stížnosti vyžádal od Okresního soudu v Přerově soudní spis. Ze soudního spisu Ústavní soud nezjistil další podstatné skutečnosti, které by již nebyly uvedeny v napadeném rozhodnutí či v ústavní stížnosti, nepovažuje tedy za nutné je znovu rekapitulovat.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud nejprve posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s požadavky zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a contrario).

14. Přestože žádný z účastníků, respektive vedlejších účastníků nenamítá nepřipustnost ústavní stížnosti, Ústavní soud považuje za důležité se i k této otázce stručně vyjádřit. Otázka přípustnosti ústavní stížnosti proti rozhodnutí trestních soudů v adhezním řízení není v jeho judikatuře, která se v tomto ohledu sestává z řady usnesení, řešena zcela jednoznačně. Nicméně ve své rozhodovací praxi dospěl k závěru, že ve většině případů považuje ústavní stížnosti proti takovým rozhodnutím za přípustné, neboť nelze vyloučit, že i v adhezním řízení dojde k natolik flagrantním pochybením, která mohou založit porušení základního práva nebo svobody poškozeného (usnesení sp. zn. IV. ÚS 2762/14 ze dne 29. 4. 2015, bod 8; shodně též např. usnesení sp. zn. II. ÚS 165/15 ze dne 18. 2. 2015; všechna usnesení Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>).

15. Ústavní soud tedy dále přezkoumal napadený rozsudek Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

III. Vlastní posouzení

16. Ústavní soud úvodem poznamenává, že stěžovatelé vznášejí námitky pouze proti těm výrokům krajského soudu, které se týkají náhrady škody, tedy pouze vůči výsledku adhezního řízení. Nedomáhají se tudíž nasazení institutů trestního práva na ochranu svých práv [a contrario nálezní sp. zn. I. ÚS 3196/12 ze dne 12. 8. 2014 (N 152/74 SbNU 301)]. Ústavní soud se proto bude zabývat pouze otázkou, zda došlo k porušení základních práv stěžovatelů v adhezním řízení.

A. Právní východiska

Role poškozeného v trestním řízení

17. Ústavní soud ve svém plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017 (N 139/86 SbNU 369; 345/2018 Sb.) vyložil, že "vývoj legislativy upravující postavení poškozeného v trestním řízení po roce 1989 lze charakterizovat jako směřující k posílení a prohloubení jeho práv" (bod 59) a že i k doktrinárnímu vývoji lze souhrnně uvést, že "panuje obecně pozitivní hodnocení nastíněného vývoje legislativy posilující práva poškozeného" (bod 62). V citovaném nálezu dále uvedl, že "právní řád chrání jako primární zájem poškozeného na trestním řízení [...] vypořádání všech penězi ocnitelných nároků soukromoprávního charakteru, které poškozenému vznikly za pachatelem v důsledku spáchání trestného činu (náhrada škody, nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení)" (bod 52).

18. Ke změně náhledu na postavení poškozeného došlo i v souvislosti s uplatňováním adhezního nároku. Ústavní soud tak počal na adhezní řízení vztahovat právo poškozených na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny [nálezní sp. zn. I. ÚS 3456/15 ze dne 9. 8. 2016 (N 148/82 SbNU 357), část IV.b)]. V tomto nálezu Ústavní soud mj. připomněl, že adhezní trestní řízení ve své podstatě nahrazuje občanskoprávní řízení, v němž by jinak poškozený uplatňoval nárok na náhradu škody. Výrok trestního soudu, jímž podle § 228 odst. 1 trestního řádu přiznává nárok poškozeného na náhradu škody vůči obžalovanému, je exekučním titulem a musí snést test ústavnosti jako kterékoli jiné meritorní rozhodnutí soudu. Dle názoru Ústavního soudu má proto trestní soud v adhezním řízení povinnost postupovat co do odůvodněnosti svého rozhodnutí se stejnou péčí jako civilní soud, který rozhoduje o náhradě škody ve věcech občanskoprávních. Ve své judikatuře připustil i možné porušení práva na

rovnost v řízení dle čl. 37 odst. 3 Listiny, jestliže se trestní řízení koncentruje toliko na obviněného, zatímco poškozený je ignorován [nález sp. zn. II. ÚS 289/12 ze dne 9. 10. 2012 (N 170/67 SbNU 83), bod 36], a shledal již i porušení práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny [nález sp. zn. I. ÚS 1587/15 ze dne 15. 12. 2015 (N 214/79 SbNU 443)]. Podle již citovaného plenárního nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 nelze postavení poškozeného redukovat na (zpravidla významný) pramen důkazu a na subjekt, jemuž má v trestním řízení být usnadněno vyrovnání jeho majetkoprávních nároků vzniklých v přímé souvislosti se spácháním trestného činu vůči pachateli. Poškozený v trestním řízení realizuje, respektive realizovat může, i některá svá základní práva a svobody představující tzv. tvrdé jádro lidských práv (bod 67). V současnosti proto nelze na postavení poškozeného v trestním řízení nadále nazírat jakožto na doplňkové, bez něhož by se poškozený stejné ochrany všech svých právem uznaných zájmů domohl (typicky uplatněním adhezního nároku v řízení ve věcech občanskoprávních (bod 67).

19. Ústavní soud již v minulosti také vyslovil, že moderní stát ve své současné podobě demokratického právního státu má ústavní povinnost vytvořit co možná nejefektivnější systém procesních institutů sloužících ke kompenzaci škod způsobených trestnou činností. Využití těchto institutů přitom nelze brát jen jako "obyčejný" soukromý zájem jednotlivce, neboť souvisí i s veřejným zájmem a výsadou státu na zjištění trestné činnosti a potrestání jejích pachatelů. Stát je proto povinen takto porušená práva chránit a v maximální možné míře dopomoci náhradě škody na straně poškozeného [nález sp. zn. I. ÚS 1397/14 ze dne 19. 2. 2015 (N 38/76 SbNU 515), bod 15]. Možnosti odkázat poškozeného s jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních tudíž nelze nadužívat, neboť pak by institut uplatnění nároku na náhradu újmy v trestním řízení pozbyl svého smyslu (viz usnesení sp. zn. IV. ÚS 2177/11 ze dne 1. 12. 2011). Nespravedlivé rozhodnutí, a tím spíše "nerozhodnutí" o nárocích poškozených, pak umocňuje primární újmu způsobenou trestným činem. Náprava újmy obětí trestné činnosti dle judikatury Ústavního soudu souvisí s veřejnoprávní povinností státu objasnit trestnou činnost zasahující ústavní práva, napravit jí způsobenou újmu na těchto právech a zajistit oběti přiměřenou ochranu před jejím opakováním [nález ze dne 19. 2. 2015 sp. zn. I. ÚS 1397/14 (N 38/76 SbNU 515), širěji k této povinnosti státu viz nález ze dne 9. 8. 2016 sp. zn. III. ÚS 1716/16 (N 151/82 SbNU 385)]. Nesplněním této povinnosti vzniká tzv. druhotná újma (srov. ustanovení § 2 odst. 5 zákona o obětech), jejíž vznik v oblastech chráněných Listinou zakládá porušení základních práv a svobod obětí, které bude zpravidla představovat důvod pro zásah Ústavního soudu.

20. Ústavní soud tak konstatuje, že tzv. adhezní řízení se nenachází mimo ústavní rámec pravidel práva na soudní ochranu. Již proto opakovaně zdůraznil, že postupem obecného soudu v adhezním řízení může dojít k takovému porušení základních práv a svobod poškozených, které bude vyžadovat kasační zásah Ústavního soudu [srov. např. nález ze dne 15. 12. 2015 sp. zn. I. ÚS 1587/15 (N 214/79 SbNU 443)]. Řádné rozhodování v tzv. adhezním řízení je dle Ústavního soudu neodmyslitelnou součástí naplnění účelu trestního řízení (srov. ustanovení § 1 odst. 1 trestního řádu), kterým je rovněž ochrana práv poškozeného. Ta však v tomto řízení může být pochopitelně zajišťována pouze v určitém zákonném rámci, jehož výklad a aplikace musí zohledňovat základní principy soudního rozhodování (srov. čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny).

Omezený rozsah přezkumu rozhodnutí v adhezním řízení

21. I přes vše uvedené platí, že možnost Ústavního soudu zasáhnout do rozhodnutí, kterým byl poškozený odkázán se svým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních, je omezená. Důvodem je, že většinu pochybení v adhezním řízení lze následně napravit právě v řízení občanskoprávním (viz usnesení sp. zn. II. ÚS 165/15 ze dne 18. 2. 2015). Trestní soud nemůže, ani částečně, řádně uplatněný nárok poškozených zamítnout. V tomto ohledu tedy nejde o věc rozsouzenou (*res iudicata*), neboť nároku na náhradu újmy se poškozený nadále může domáhat v řízení občanskoprávním, na které je odkazován.

22. Důvodnost ústavní stížnosti směřující proti výroku podle § 229 trestního řádu tak bude založena tehdy, pokud porušení základního práva ze strany trestního soudu nelze již napravit v řízení občanskoprávním. Tato situace však zpravidla nenastane, pokud pochybení trestního soudu spočívá v porušení procesních práv poškozeného, neboť to lze napravit v řízení občanskoprávním, ve kterém může být nárok poškozeného plně uspokojen. Ke stejnému závěru je možno dospět i tehdy, pokud poškozený namítá pouze zásah do svých majetkových práv. Ústavnímu soudu tedy náleží posoudit s ohledem na okolnosti každého jednotlivého případu, zda případné porušení základních práv poškozeného v adhezním řízení lze plně napravit v řízení občanskoprávním, na které byl poškozený odkázán, či nikoliv.

23. Dalším důvodem pro zásah Ústavního soudu jsou případy, kdy je přiznaná náhrada nemajetkové újmy ze strany trestních soudů excesivně nízká. K takové situaci bude častěji docházet v souvislosti s rozhodováním o náhradách nemajetkové újmy, byť ani v souvislosti s náhradou majetkové újmy (škody) ji nelze vyloučit. Trestním soudům bylo rozhodování o adhezních nárocích na náhradu újmy svěřeno právě proto, aby poškozený principálně mohl dosáhnout plného uspokojení těchto svých nároků již v trestním řízení a nemusel podstupovat rovněž civilní řízení. V případě, že by trestní soudy mohly na náhradách přiznávat i excesivně nízké částky, by však byl smysl této právní úpravy popřen. I přes využití svých práv v trestním řízení by totiž poškození byli nuceni - pokud by usilovali o adekvátní výši náhrady - se přeci jen domáhat svých práv i v civilním řízení, kam by je trestní soudy s většinou nároků odkazovaly.

24. Odhlédnout nelze ani od skutečnosti, že přiznávání excesivně nízkých náhrad újmy poškozeným v trestním řízení je způsobilé vyvolat u nich pocit bezpráví a vznik druhotné újmy. V civilním řízení by poškození museli znovu prokazovat oprávněnost svého nároku, což pro ně může znamenat i opětovnou konfrontaci s nepřijemnými či traumatickými zážitky z doby, kdy se stali obětí trestního činu. Takové důsledky jsou o to více nežádoucí u zvláště zranitelných obětí (§ 2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů).

25. Stěžovatelé ve svém návrhu namítají také nedostatečnou odůvodněnost, respektive vnitřní rozpornost rozhodnutí podle § 229 trestního řádu. Je nutno podotknout, že Ústavní soud již ve své judikatuře shledal, že požadavky na odůvodnění tohoto výroku jsou z ústavněprávního hlediska nižší (viz usnesení sp. zn. II. ÚS 165/15 ze dne 18. 2. 2015). To však neznamená, že odůvodnění může být zcela libovolné a arbitrární. Základní právo na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí se uplatní i zde, byť v omezenější míře. Z ústavněprávního pohledu by bylo například již neakceptovatelné, pokud by obecné soudy odkázání neodůvodnily vůbec nijak, odůvodnily ho z ústavněprávního pohledu neakceptovatelným způsobem nebo by k odkázání přistoupily za situace, kdy by bylo zcela zřejmé, že zjištěný skutkový stav umožňoval posoudit otázku náhrady škody (být jen zčásti) již v adhezním řízení, avšak soud se tomu svévolně vyhnul. Neakceptovatelný způsob odůvodnění by pak byl zejména takový, který by sám o sobě porušoval substantivní základní práva účastníků, například pokud by rozhodnutí bylo učiněno na základě rasové diskriminace.

Jak bude rozebráno níže, právě nedostatečné odůvodnění a svévolný postup krajského soudu zakládá nutnost zrušit napadené rozhodnutí v této věci.

Aplikace právních východisek na projednávaný případ

26. V nyní projednávané věci změnil krajský soud rozhodnutí okresního soudu tak, že stěžovatele odkázal s jejich nároky, resp. zbytky nároků na náhradu nemajetkové újmy způsobené zásahem do osobnostních práv do řízení ve věcech občanskoprávních. Odůvodnění rozhodnutí krajského soudu je podrobně popsáno výše v bodě 2 tohoto nálezu.

27. Odůvodnění krajského soudu je svévolné, a proto nemůže v (byť omezeném) ústavněprávním přezkumu obstát.

28. Pojem svévole v ustálené judikatuře Ústavního soudu znamená extrémní nesoulad právních závěrů s vykonanými skutkovými a právními zjištěními, dále nerespektování kogentní normy, interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (příkladem čehož je i přepjatý formalismus), jakož i interpretace a aplikace zákonných pojmů v jiném než zákonem stanoveném a právně konsensuálně akceptovaném významu. Konečně svévoli může být i rozhodování bez bližších kritérií či alespoň zásad odvozených z právní normy [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 351/04 (N 178/35 SbNU 375) či II. ÚS 3524/19]. Zároveň lze za svévoli považovat extrémní porušení práva na spravedlivý (řádný) proces. Právo na spravedlivý (řádný) proces má totiž v podmínkách právního státu důležité postavení a jeho záruka patří k základním principům každé demokratické společnosti, neboť bez jeho garance by jakákoliv ochrana práv byla iluzorní [viz např. nálezy sp. zn. II. ÚS 2121/14 (N 182/74 SbNU 591) či II. ÚS 1847/16].

29. Jeden ze základních rysů spravedlivého (řádného) procesu představuje požadavek na řádné odůvodnění. Pokud v rozhodnutí řádné odůvodnění chybí, zapřičiňuje to nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také protiústavnost; nejsou-li totiž zřejmé důvody toho kterého rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování [srov. např. nálezy sp. zn. I. ÚS 113/02 (N 109/27 SbNU 213)]. Nepřezkoumatelnost soudních rozhodnutí Ústavní soud považuje za důvod k jejich zrušení [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257), II. ÚS 1842/12 (N 154/70 SbNU 425) či sp. zn. III. ÚS 1836/13 (N 24/72 SbNU 275)]. Právě absence řádného, tj. srozumitelného a logického odůvodnění, které má oporu ve skutkových zjištěních, je důvodem pro vyhovění ústavní stížnosti i v této věci.

30. I přes složitost a zdánlivou přesvědčivost právních formulací, které se v argumentaci krajského soudu objevují, je zřejmé, že se krajský soud dopouští nepřipustně formalistické a kruhové argumentace. Byť to krajský soud takto výslovně neformuluje, z jeho argumentace vyplývá, že stěžovatelé v zásadě nikdy nemohli v adhezním řízení dosáhnout odčinění nemajetkové újmy za způsobené duševní útrapy, ať by oni či soud prvního stupně postupovali jakkoliv. Jestliže Ústavnímu soudu není z odůvodnění rozsudku zřejmé, jak měli podle názoru krajského soudu stěžovatelé postupovat, nemohlo to být zřejmé ani samotným stěžovatelům. Takový závěr je však naprosto nepřijatelný. Jak bylo popsáno výše, role poškozeného v trestním řízení je významná, byť ne ústřední, a jsou to i jeho (ústavně zaručená) práva, která musí být v trestním řízení chráněna.

31. Argumentace krajského soudu popsaná v bodě 28 napadeného rozhodnutí, podle které je nutné zkoumat, zda si stěžovatelé nezpůsobili zásah do osobnostních práv sami svým jednáním vůči dceři obviněných (vedlejších účastníků), je nepřiléhavá. Pokud krajský soud

shledal, shodně jako okresní soud, že jsou výpovědi stěžovatelů dostatečně věrohodné na to, aby mohly sloužit jako hlavní důkaz prokazující vinu obviněných, jsou tyto výpovědi rovněž dostatečně věrohodné na to, aby na jejich základě (vedle dalších důkazů, které stěžovatelé předložili) mohl krajský soud rozhodnout o nároku na náhradu nemajetkové újmy. Je nepřijatelné, aby soudy „využily“ výpovědi poškozeného, respektive oběti trestného činu jako zásadního podkladu pro rozhodnutí o vině, zároveň však nepřiznaly poškozenému alespoň v určitém rozsahu nárok na náhradu újmy, kterou lze dovozovat z té samé výpovědi. Ústavní soud rovněž považuje za nepřijatelnou úvahu krajského soudu, že pokud si stěžovatelé za násilný útok obviněných „mohli sami“, připadá v úvahu, že nemají nárok na náhradu újmy spočívající v duševních útrapách. Ústavní soud zdůrazňuje, že stěžovatelé jsou zvláště zranitelnými oběťmi trestného činu spáchaného z rasové nenávisti. Zásah do jejich osobnostních práv je tedy v zásadě imanentní trestné činnosti, která byla prokázána a za kterou byli vedlejší účastníci pravomocně odsouzeni. Je rovněž významné, že stěžovatelé jsou děti (v době spáchaní trestného činu bylo nejmladšímu stěžovateli pouze 9 let). Tato skutečnost ještě umocňuje ochranu, kterou jim jako obětem trestného činu musí obecné soudy poskytnout. Úvahu krajského soudu, že si děti mladší patnácti let zaviniily násilný útok dospělých osob samy, a proto by možná neměly mít nárok na náhradu nemajetkové újmy za způsobené duševní útrapy, tak rozhodně nelze přijmout.

32. Svým rozhodnutím vystavil krajský soud stěžovatele nepřijatelné sekundární viktimizaci. Stěžovatelé správně upozorňují na to, že občanskoprávní řízení nenabízí stejné záruky ochrany obětem trestných činů, které zaručuje právní úprava trestního řízení. Na základě rozhodnutí krajského soudu by tak stěžovatelé zbytečně opětovně čelili osobám, které byly pravomocně odsouzeny za trestný čin spáchaný proti nim, a to bez jakékoliv ochrany soukromí, osobních údajů apod.

33. Je tak zjevné, že krajský soud nedostal své povinnosti chránit a naplňovat práva poškozených, resp. obětí v trestním řízení. Napadené rozhodnutí krajského soudu neodpovídá požadavku ústavně konformního odůvodnění, a představuje proto porušení základního práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení se zásahem do práv na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny a ochranu lidské důstojnosti a cti podle čl. 10 odst. 1 Listiny. Vzhledem k tomu, že tato vada rozhodnutí zakládá důvod pro jeho zrušení, Ústavní soud se již meritorně nezabýval dalšími námitkami stěžovatelů.

34. Ústavní soud proto shrnuje, že postavení poškozeného v trestním řízení je významné nejen proto, že je poškozený typicky důležitým pramenem důkazů, ale také proto, že v trestním řízení uplatňuje svá (ústavně zaručená) práva. Obecný soud rozhodující o přiznání náhrady škody či nemajetkové újmy v adhezním řízení podle § 228 a § 229 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, proto postupuje tak, aby mohl o uplatněném nároku poškozeného rozhodnout, respektive mu vyhovět, je-li pro takové rozhodnutí dostatečně zjištěn skutkový stav a jsou-li splněny další zákonné podmínky. Obecný soud má povinnost svým postupem usilovat o naplnění podmínek pro přiznání náhrady škody či nemajetkové újmy, a to zejména tehdy, je-li poškozený současně zvláště zranitelnou obětí. Povinností obecného soudu je totiž také předcházet sekundární (či až terciární) viktimizaci obětí trestných činů, což může učinit i tím, že sám rozhodne o přiznání adhezního nároku, který tak oběť již nemusí uplatňovat v občanskoprávním řízení. Rozhodnutí soudu v adhezním řízení současně podléhá ústavněprávním požadavkům na řádné odůvodnění, které vyplývají z ustálené judikatury Ústavního soudu. Postup obecného soudu, kterým svévolně nepřizná uplatněný adhezní nárok, ač jsou pro to splněny zákonné podmínky, je porušením ústavně zaručeného práva oběti na spravedlivý proces a soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a v souvislosti s tím i

porušením ústavně zaručených práv na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny a ochranu lidské důstojnosti a cti podle čl. 10 odst. 1 Listiny.

IV. Závěr

35. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal ústavní stížnost stěžovatelů důvodnou, a proto jí podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu zcela vyhověl a rozhodnutí krajského soudu v napadeném rozsahu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Ústavní soud ústní jednání ve věci nenařizoval, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

36. Nyní bude úkolem krajského soudu, aby znovu rozhodoval o odvolání, při svém rozhodování důsledně vycházel z kritérií popsaných v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky) a své rozhodnutí ústavně konformním způsobem odůvodnil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 26. června 2023

Tomáš Lichovník
předseda senátu